

üzerinde muhaddisler ittifak sağlayamamışsa da bunların ilk dönemlerden itibaren hadislerin kitaplara kaydedilmesine kadar rivayetlerin korunmasında bir görev ifa ettikleri açıktır. Hadis tahammül metotlarının hepsi hadisçiler arasında az veya çok uygulama alanı bulmuştur. Bu metotlardan herhangi biri hadisçilerin çoğunluğu tarafından zayıf kabul edilmişse bu yolla nakledilen hadislerin de zayıf olduğuna hükmedilmiş, o yolun sıhhatine inananlar ise hadisleri de sahih kabul etmiştir. Tahammül konusuyla ilgili çalışmalar arasında Nevzat Âşık'ın doktora tezinin yayımlanmış şekliyle (bk. bibl.) Abdülhakîm es-Seyyid Atlem'in *el-İntikâh fi't-tahammül ve'l-edâ* adlı çalışması (Kahire 1406) ve Neşet Bodur'un *Tahammülü'l-Hadis ve Çeşitleri* isimli yüksek lisans tezi (1993, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Hanbel, *el-İlel* (Koçyiğit), I, 107; Râm-hürmüzi, *el-Muhaddisü'l-fâsil* (nşr. M. Accâc el-Hatîb), Beyrut 1391/1971, s. 163-181, 363-369, 420-434, 435-455, 456-458, 542; Hâkim en-Nisâbüri, *Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadis* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Haydarâbâd 1935, s. 256-261; İbn Hazm, *el-İhkâm*, Kahire 1404, II, 262; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye* (nşr. M. Hâfiz et-Ticânî), Kahire 1972, s. 446-450, 454-466, 487-488, 500-503; a.mlf., *el-Câmi' li-ahâlik'r-râvi ve âdâbi's-sâmi'* (nşr. M. Accâc el-Hatîb), Beyrut 1414/1994, II, 191-198; a.mlf., *el-Câze li'l-ma'dûm ve'l-mec-hûl* (nşr. Safvân Adnân Dâvûdî), Dimaşk 1418/1997, s. 79-80, 211; Kâdî İyâz, *el-İlmâ'* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1389/1970, s. 62-121; Silefi, *el-Veciz fi zikri'l-mücâz ve'l-müciz* (nşr. M. Hayr el-Bikâî), Beyrut 1411/1991, s. 54-58, 139-140; İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-hadis*, s. 128-180; Nevevî, *İrşâdü't-tullâbi'l-hakâ'ik* (nşr. Nûreddin İtr), Beyrut 1411/1991, s.129-133; Tûfî, *Şerhu Muhtaşari'r-Ravza*, Beyrut 1410, II, 88; Tîbî, *el-Hulâsa fi usûli'l-hadis* (nşr. Subhî es-Sâmerrâî), Bağdad 1391/1971, s. 100-114; İrâkî, *Fethu'l-muğîs*, s. 178-230; İbn Hacer el-Askalânî, *Hadis İstilahları Hakkında Nuhbetü'l-fiker Şerhi* (trc. Talât Koçyiğit), Ankara 1971, s. 86-90; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs* (nşr. Ali Hüseyin Ali), Beyrut 1412/1992, II, 44-45, 134-319; III, 3-31; Süyûtî, *Tedribü'r-râvi* (Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fârîyâbî), Beyrut 1415, s. 237, 447-468; Emîr es-San'ânî, *Tavzihu'l-efkâr* (nşr. Salâh b. Muhammed b. Uveyza), Beyrut 1417/1997, II, 182-215; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ'isü'l-haşîş*, Beyrut 1370/1951, s. 108-131; *Tecrid Ter-cemesi*, Mukaddime, I, 399-449; M. Accâc el-Hatîb, *Uşûlü'l-hadis*, Beyrut 1401/1981, s. 227-250; Nevzat Âşık, *Sahâbe ve Hadis Rivâyeti*, İzmir 1981, s. 85-111; Subhî es-Sâlih, *'Ulûmü'l-hadis ve muştalahuh*, Beyrut 1991, s. 88-104; Ahmet Yücel, *Hadis İstilahlarının Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul 1996, s. 36-37, 59, 61-66, 72-74, 80, 83-87; Selâhaddin el-Müneccid, *"İcâzâtü's-semâ' fi'l-mahtûâtü'l-kadîme"*, *MMMA* (Kahire), I/2 (1955), s. 232-251.

TAHÂRET

(الطهارة)

Temizlik anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte “temizlenmek, arınmak” mânasındaki **tahâret (tuhr)** terim olarak “maddî kiri (necâset, habes) veya mânevî pislîği (hades) gidermek” anlamına gelir, isim olarak “temizlik” demektir. Tuhr özellikle “hayızdan temizlenme” anlamında kullanılmaktadır. **Tâhir** (temiz), **tahûr** ve **mutahhir** (temizleyici madde), **tathîr** (temizleme), **tetahhur** (temizlenmek) bu kökün türevleridir. Tahâret kelimesinin karşısı **necâsettir** (pislik). **Necîs ve neces** “pis” anlamındadır. **Hubs (habâse)** kökünden türeyen **habes** “maddî necâset, necis şey” mânasına gelir. Türkçe’de abdest bozduktan sonra yapılan temizlenme için kullanılan tahâret fıkıhta **istibrâ** ve **istincâ** terimleriyle ifade edilir.

İslâm dininde temizliğe büyük önem verilmiş (bk. **TEMİZLİK**), Kur’ân-ı Kerîm’de tuhr kökünden türeyen birçok kelime bu bağlamda kullanılmıştır. Hayızdan temizlenme (el-Bakara 2/222), abdest, gusül ve teyemmüm (el-Mâide 5/6), suyun temiz ve temizleyici oluşu (el-Enfâl 8/11; el-Furkân 25/48), Mescid-i Harâm’ın temiz tutulması (el-Bakara 2/125; el-Hac 22/26) ve elbiselerin temizlenmesi (el-Müddessir 74/4) bu kökün türevleriyle ifade edilmiştir (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu’cem*, “tîr” md.). Hadislerde tahâret, tuhr ve tuhûr kelimeleri “temizlik, temiz olma hali, abdest ve gusül” gibi mânalarda geçer (meselâ bk. Buhârî, “Gusül”, 23; İbn Mâce, “Tahâret”, 76; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 122, “Şalât”, 73). Yine hadislerde temizlikle ilgili tahâretle aynı kökten başka kelimeler de kullanılmıştır (Wensinck, *el-Mu’cem*, “tîr” md.). Hadis ve fıkıh kitaplarının başında “Kitâbü’l-tahâre”, “Bâbü’l-tahâre” bölümleri bulunur. Neces “pis” anlamında Kur’ân-ı Kerîm’de bir yerde geçmektedir (et-Tevbe 9/28). Bu kökten türeyen birçok kelime hadislerde kirlilik halini ve dinen pis kabul edilen maddeleri ifade eder (Buhârî, “Gusül”, 23, 24; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 34; Wensinck, *el-Mu’cem*, “ncs” md.). Kur’an’da daha çok “mânevî kirlilik, kötülük” anlamında yer alan hubs kökünden kelimeler bir âyette maddî pislîği içerecek biçimde kullanılmıştır (el-A’râf 7/157). Hadislerde ise bu kökün türevleri maddî ve mânevî pislîği belirtir (Wensinck, *el-Mu’cem*, “hbs” md.). Sözlükte pislik anlamına gelen “rics” keli-

mesi Kur’ân-ı Kerîm ve hadislerde “necis” mânasında geçmektedir (el-Mâide 5/90; el-En’âm 6/145; *Müsned*, I, 214, 237; Müslim, “Şayd”, 35; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu’cem*, “rcs” md.; Wensinck, *el-Mu’cem*, “rcs” md.).

Fıkıh kitaplarında iki türlü tahâretten söz edilir. 1. Dinen mânevî kirlilik hali sayılan abdestsizlik, cünüplük, hayız ve ni-fastan temizlenme. Buna “hadesten tahâret, mânevî necâsetten tahâret, tahâret-i hükmiyye” denir. Hades küçükü hükmi kirlilik (hades-i asgar) ve büyük hükmi kirlilik (hades-i ekber) kısımlarına ayrılır. Hades-i asgardan temizlenmenin yolu abdest almaktır. Bu temizliğe tahâret-i hükmiyye-i suğrâ veya kısaca tahâret-i suğrâ adı verilir. Hades-i ekberden temizlenmenin yolu gusül yapmaktır. Bu temizliğe tahâret-i hükmiyye-i kübrâ veya kısaca tahâret-i kübrâ denir. Hadesten temizlenme aracı sudur. Bu temizliğe elverişli su bulunamaması veya kullanma imkânının olmaması halinde temizlenme aracı topraktır. Toprakla veya toprak cinsinden bir madde ile usulüne göre yapılan temizliğe teyemmüm adı verilir. Teyemmüm hem abdestin hem de gusülün yerini tutan bir temizlenme yolu olduğu için tahâret-i suğrâ ve tahâret-i kübrâ diye nitelendirilebilir. 2. Vücut, elbise veya ibadet yerinin dinen pis sayılan maddelerden temizlenmesi. Buna “necâsetten tahâret, hissî (maddî) necâsetten tahâret, tahâret-i hakikiyye” denir. Fıkıh âlimleri, dinen temiz sayılan maddelerin yanı sıra temiz sayılmayan maddelerle ilgili dinî hükümleri ve bunları temizleme yollarını ayrıntılı biçimde ele almışlardır.

Fıkıh terminolojisinde necâset hakiki ve hükmi olmak üzere iki kısma ayrılırsa da necâset kelimesi tek başına kullanıldığında hakiki necâset anlaşılır. Habes de hakiki necâsetin karşılığıdır. Hükmi necâset ise hades kelimesiyle ifade edilir. Hakiki necâset namazda mûsamaha gösterilebilecek miktarları bakımından hafif necâset (necâset-i hafife) ve ağır necâset (necâset-i galîza), akıcı olup olmaması yönünden sıvı (mâî) ve katı (câmid), görülüp görülmemesi yönünden görülen necâset (necâset-i mer’iyye) ve görülmeyen necâset (necâset-i gayri mer’iyye) kısımlarına ayrılır. Hacmi olan veya kuruduktan sonra görülen pis maddeye necâset-i mer’iyye denir, akan kan gibi. Katı bir hacmi olmayan veya bulaştığı yerde kuruduktan sonra görülmeyen pis maddeye necâset-i gayri mer’iyye adı verilir, idrar gibi. Maddî ve mânevî temizlik namaz gibi ibadetlerin ifası için farzdır.

Necâsetten tahâret hemen bütün İslâm âlimlerine göre namazın geçerlilik şartlarından. Mâlikî mezhebinde meşhur görüş necâsetten tahâretin sünnet-i müekkeke olduğu yönünde ise de bilerek ve gücü yettiği halde necâsetten tahâreti terketmenin namazı geçersiz kılacağı (tahâretin şart olduğu) belirtilir.

Dinen Temiz Sayılan Maddeler. İslâm'da kural olarak bütün yeryüzü, madenler, sular, zehirli veya afyon gibi uyuşturucular dahil otlar, ağaçlar, çiçekler, meyvelerle aşağıda belirtilecek olanlar dışında kalan bütün maddeler temiz sayılmıştır. Fakihlerin necis olduğunda ittifak ettikleri maddeler yanında bu hususta görüş ayrılığına düştükleri de vardır. İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre şu varlık ve nesnelere temiz sayılmıştır: 1. Üzerinde necis madde bulunmadığı takdirde insan vücudu temizdir. Meselâ insanın az su hükmünde sayılan havuza veya kuyuya düşüp diri olarak çıkması halinde bu su pis olmaz. Tükürük ve balgam türünden ifrazat, temizlik ve sağlık açısından kaçınılması ve temizlenmesi gereken maddelerle beraber ibadet temizliğini engelleyici nitelikte değildir. 2. Karaciğer ve dalak kanın haramlığı kapsamı dışında tutulmuş olup temizdir (İbn Mâce, "Et'ime", 31). Kanın haram olduğunu bildiren âyetlerden birinde de "akmış kan" şeklinde kayıt konmuştur (el-En'âm 6/145). Usulünce kesilmiş, eti yenen hayvanın etinin (damarlarının) içinde kalan kan da temizdir. 3. Eti yenmesi helâl olan hayvanların dinî usullere göre boğazlanması durumunda akmış kanı dışında bütün parçaları temizdir. 4. Balık ve çekirgenin ölüsü bu konudaki hadislerle dayanarak (İbn Mâce, "Et'ime", 31; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 4) bütün İslâm âlimlerinden temiz sayılmıştır. 5. Şarap kendiliğinden sirke haline gelirse bu sirke temizdir. Bir şeyin dinen temiz sayılması öncelikle o şeyin kişinin vücudunda, elbisesinde veya namaz kılacağı yerde bulunması durumunda namazın geçerliliğine engel olmayacağı anlamına gelmektedir; fakat bir maddenin dinen temiz sayılması her hâlükârda o nesnenin yenilip içilmesinin de helâl olduğunu göstermez. Meselâ zehirli su veya uyuşturucu özelliği olan ot temiz sayılsa bile bunların yenilmesi ve içilmesi haramdır. Buna karşılık dinen necis sayılan nesnelere yenilip içilmesi -bazı istisnalar dışında- haramdır.

Dinen Temiz Sayılmayan Maddeler. 1. Necis Olduğunda İttifak Edilenler. a) Meyte (murdar hayvan, dinî usule uygun biçimde

boğazlanmamış ölü hayvan eti). Etinin yenmesi helâl olan veya olmayan, akıcı kanı olan kara hayvanlarından dinî usule göre boğazlanmadan ölenlerin ve bu hükümde olanların etleri necistir. **b) Kan**, irin ve canlı iken koparılan parça. Şehidin üzerindeki kan dışında insandan ve kara hayvanlarından canlı veya ölü iken kan necistir. **c) Domuz eti.** Dinî usule uygun olarak boğazlanmış olsa bile domuz eti ve diğer parçaları necistir. **d) Sarhoş edici içkiler.** Şarap vb. içkiler fakihlerin büyük çoğunluğuna göre necistir. **e) İnsanın idrarı, dışkısı, mezisi, vedisi ve kusmuğu.** Şâfîî ve Hanbelî mezheplerinde konuyla ilgili bir hadise dayanılarak (Buhârî, "Vuđû", 59; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 135) başka gıda almayan erkek süt çocuğunun idrarının üzerine su serpmekle temizlenmiş olacağına hükmedilmiştir. Hanefîler'e göre kusmuk ağız dolusu olmadıkça necis sayılmaz. **f) Etinin yenmesi helâl olmayan hayvanların idrarı ve dışkısı.** Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre -domuz hariç- eti yemeyen hayvanın dinî usullere göre boğazlanması halinde eti temiz sayılır.

2. Necis Olduğunda İhtilâf Edilenler. a) Eti yenen hayvanların idrar ve dışkısı. Eti yenen ehli ve yabani hayvanların idrar ve dışkısı Hanbelîler'e ve pislik yiyerek beslenmiyorlarsa Mâlikîler'e göre temizdir. Şâfîîler'e göre ise bunlar necistir; Hanefîler'e göre de necis olmakla beraber tavuk ve kaz gibi kümes hayvanlarının tersleri necâset-i galîza, koyun ve geyik gibi dört ayaklı hayvanların idrar ve dışkıları necâset-i hafife hükmündedir. Fetvada esas alınan bu görüş Ebû Yûsuf'a ve Şeybânî'ye aittir; Ebû Hanîfe'ye göre ikinci grup da necâset-i galîza sayılır. Ancak eti yenen kuşlardan havada pisleyenlerin dışkıları istisnânen temiz sayılmıştır; havada pislemeyenlerinki necâset-i hafifedir. Kaçınılması zor olduğundan Şâfîî mezhebinde de bu pisliklerin namaza engel olmayacağı kabul edilmiştir. **b) Eti yemeyen bazı hayvanların idrar ve dışkıları.** Hanefî mezhebinde at, eşek ve katırın idrar ve dışkısı ile havada pisleyen atmaca, kartal gibi yırtıcı kuşların dışkıları necâset-i hafifedir. Fetvada esas alınan bu görüş İmâmeyn'e ait olup Ebû Hanîfe'ye göre bunlar necâset-i galîzadır. Kaçınılması güç olduğu için Şâfîî mezhebine göre de bu pislikler namaza engel olmaz. Kedi ve farenin idrar ve dışkıları çok miktarda değilse -kaçınılması zor olan durumlarda- elbise ve yiyecekler bakımından bunların necis sayılmayacağına hükmedilmiştir. **c) Canlı hayvanlar.** Mâlikîler'e göre domuz ve köpek da-

hil canlı hayvanlar temizdir; diğer üç mezhebe göre domuz canlı haliyle de necistir. Hanefîler'e göre köpeğin bedeni necis olmayıp salyası ve dışkısı pistir. Mâlikîler'e göre köpek mutlak olarak temizdir; sadece dilini hareket ettirerek bir kabı yalarsa bir hadise göre kap yedi defa yıkanır. Şâfîî ve Hanbelîler'e göre köpek her şeyi ile necistir; köpeğin kirlettiği şey biri top rakla olmak üzere yedi defa yıkanır. Domuz ve köpek dışındaki canlı hayvanlar bütün mezheplere göre temiz sayılmıştır. **d) Meytenin derisi ve içine kan nüfuz etmeyen boynuz ve tüy gibi katı parçaları.** Meytenin derisi tabaklanırsa Hanefî ve Şâfîîler'e göre temiz olur. Hanefîler domuz derisini, Şâfîîler ise domuz ve köpek derisini bundan hariç tutarlar. Mâlikî ve Hanbelîler'de meşhur görüşe göre meytenin derisi tabaklansa bile temiz olmaz. Meytenin içine kan nüfuz etmeyen boynuz, kemik, diş ve tüy gibi katı parçaları Hanefîler'e göre temiz, Şâfîîler'e göre necistir. Mâlikî ve Hanbelîler'e göre meytenin yünü ve kılları temizdir. **e) Su hayvanları ve akıcı kanı olmayan kara hayvanlarının ölüsü ve bunlardan çıkan kan ve pislik.** Su hayvanlarının ve akıcı kanı olmayan pire, akrep ve çekirge gibi böceklerin ölüsü temizdir; ancak Şâfîî mezhebinde çekirge dışında akıcı kanı olmayan böceklerin ve Şâfîî ile Hanbelî mezheplerinde karada da yaşayabilen kurbağa ve timsah gibi su hayvanlarının ölüsü necistir. Balığın kanı ile pire ve sivrisinek gibi akıcı kanı olmayan böceklerden çıkan kan Hanefî ve Hanbelîler'e göre necis değildir; Şâfîî ve Mâlikîler'e göre ise necistir. Buna göre akan kanları ile üst üste yığılıp tuzlanan balıklar necis olduğundan Şâfîî ve Mâlikîler'e göre yenmez. **f) Eti yemeyen hayvanların sütleri ve dinî usule göre boğazlandıklarında derileri.** Bu hayvanların sütleri çoğunluğa göre etleri gibi necistir. Hanefîler'e göre ise domuz dışındaki bütün hayvanların sütleri temizdir. Hanefîler'e ve Mâlikîler'deki meşhur görüşe göre domuz hariç dinî usule uygun biçimde boğazlanan bütün hayvanların derisi temizdir. **g) Ölü insanın cesedi.** Hanefî mezhebinde -bazı sahâbîlerin fetvalarına dayanılarak- ölen insanın cesedinin necis hükmünde olduğu kabul edilmiş, diğer mezheplerde ise, "Mümin necis olmaz" hadisine istinaden (Buhârî, "Gusûl", 23; Müslim, "Hayız", 116) insan vücudunun ölse dahi necis hale gelmeyeceği hükmü benimsenmiştir. **h) Meni.** Hanefî ve Mâlikîler'e göre meni necistir; ancak Hanefîler'e göre meni kurumuşsa ovalamakla temizlenebilir. Şâfîî ve Hanbelîler'e

göre ise meni temizdir. Daha önce mezi gelmiş ve meniye karışmışsa bu sıvı bütün mezheplere göre necistir. i) Kan ve irin dışında yaradan çıkan sarı su vb. akıntılar. Kural olarak bu tür akıntılar necis sayılmıştır. Ancak Hanbelî mezhebinde sakınmanın zor olduğu durumlarda kan ve kanla ilişiği olan irin gibi akıntılar dahil olmak üzere bu tür maddelerin çok sayılmayacak miktarının vücut veya elbisede bulunmasının namazı engellemeyeceği kabul edilmiştir. Şâfiî mezhebinde yaradan akan sıvının rengi ve kokusu varsa necis sayılmış, küçük sivilcelerden çıkan renksiz kokusuz sıvılar temiz kabul edilmiştir. Hanefî mezhebinde ağırlı acılı olmasa bile bir hastalık sebebiyle çıkıyorsa bu tür akıntılar necistir. j) Ağız ve burundan akan maddeler ve ter. İnsan ve artığı temiz olan hayvanların ağızından akan balgam, tükürük, salya, uyuyan insanın ağızından akan su vb. şeyler temiz olup mideden gelen kokuşmuş, kusmuk niteliğindeki maddeler necistir. Balgam mideden de gelse Mâlikî ve Hanbelîler'e göre temizdir. Mâlikîler'e göre mideden gelen safra da temizdir. Bazı hayvanların salyalarnın temiz olup olmadığı hususunda farklı görüşler vardır. Ter de salya ile aynı hükümde sayılmıştır.

Dinen Temiz Sayılmayan Maddelerin Hükümü. İslâm âlimleri, bu konuda kuralara uymanın zorluğa yol açacağı yerlerde Kur'an ve Sünnet'te yer alan kolaylık ilkesine uygun hükümler benimsemiştir. Temiz olmayan maddelerin necâset-i galîza ve necâset-i hafife şeklinde iki gruba ayrıldığı Hanefî mezhebinde birinci grup necis olduğuna dair kesin delil bulunan, ikinci grup ise hakkında bu şekilde delil bulunmayan pislikleri ifade eder. At, katır, eşek ve etleri yenen koyun ve geyik gibi evcil veya yabani hayvanların idrar ve dışkıları Ebû Hanîfe'ye göre necâset-i galîza, Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre necâset-i hafifedir; fetva bu son görüşe göre dir. Eti yenmeyen hayvanlardan atmaca, çaylak ve kartal gibi havada pisleyen kuşların dışkılarıyla eti yenen, fakat havada pislemeyen kuşların pislikleri de necâset-i hafife sayılır. Bunların dışında kalanlar necâset-i galîza hükümündedir. Galiz necâsetle hafif necâset arasında dinen temiz olan maddeleri kirletme yönünden fark yoktur. Meselâ her ikisi de az olan bir suya düştüklerinde suyu pisletirler ve artık o su maddî ve mânevî temizlikte kullanılamaz. Galiz necâset eğer katı ise 1 dirhemden (yaklaşık 3 gram), sıvı ise el ayası (avuç içini) kaplayacak miktardan faz-

lası vücutta, elbise veya namaz kılınacak yerde bulunursa namaza engel olur. Hafif necâset ise bulaştığı organın veya elbisenin tamamının dörtte birine yayılmışsa namaza engeldir. Necâsetlerin namaza mani sınırı aşmayan miktarı ile kılınan namaz geçerli olmakla beraber tahrimen veya tenzihen mekruhtur. Öte yandan yine Hanefî mezhebinde kaçınılması zor olduğu için toplu iğne başı kadar küçük olup vücut ve elbiseye sıçrayan idrar serpintileri, sokakta yürürken sıçrayan çamur, kasabın üstüne sıçrayan kan, pisliğe konmuş sinek vb. böceklerin taşıdığı pislik, necis maddenin kaynatılmasıyla çıkan buhar, necis maddenin tozu ve külü gibi bazı nesnelere vücutta veya elbisede bulunması namazın geçerliliğine engel sayılmamıştır. Fakat bu kan ve idrar serpintilerini taşıyan elbise ve organ az ve durgun suya sokulursa o su pislenmiş olur. Diğer mezheplerde de esasen necis hükmünde olan birçok nesnenin namazın geçerliliğine engel olmayacağı görüşü benimsenmiştir. Bu nesnelere neler olduğu ve hangi miktarının sınır kabul edileceği hususunda pek çok ayrıntı bulunmaktadır. Bunları belirlemede zorluğun giderilmesi ve kolaylık sağlama gibi gerekçelere dayanılmıştır. Söz konusu hükümler İslâm'daki kolaylık ilkesinin gereği olarak benimsenmiş olup ihtiyaç ve zaruret gibi durumlar olmadıkça bu hükümlerden yararlanılmaması, ibadette ve genel yaşantıda temizliğin en ideal biçimde sağlanması esastır.

Necâseti Temizleme Yolları. Necis sayılan şeyleri çeşitli yollar ve usullerle temizlemek mümkündür; meselâ su ile yıkamak, kazımak, silmek, ovalamak ve ateşe sokmak gibi. Burada söz konusu olan temizleme yolları habes veya necâset denilen maddî pisliklerin temizlenmesiyle ilgilidir. Hükmi-mânevî kirlilik kabul edilen hadesten, abdestsizlik, cünüplük, hayız ve lohusalık hallerinden temizlenmenin yolu kural olarak temiz mutlak su, böyle suyun bulunamaması veya bulunduğu halde kullanım imkânının olmaması durumunda toprak veya toprak cinsinden temiz bir madde kullanmaktır. Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde necâsetin temizlenmesinin yolları konusunda sosyal şartlar ve ihtiyaçlar dikkate alınarak kolaylık ilkesi benimsenmiştir. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde ise temizliğin olabildiğince tam yapılması, gerek gıda gerekse ibadet temizliği konusunda dinen necis sayılan şeylerden uzak kalınması hususuna ağırlık verilmiştir. Hanefî fıkhında anılan temizle-

me yollarının başlıcaları şöylece sıralanabilir: 1. Su ile yıkamak suretiyle temizleme. Maddî pislikler mutlak sularla temizlenebileceği gibi mukayyet sularla da temizlenebilir. Ancak bu suların yağlı, herhangi bir sebeple tabiatını, inceliğini ve akıcılığını kaybetmemiş olması gerekir. Gözle görülen pislikler renk ve kokuları ginceye kadar su ile yıkanınca temizlenmiş olur. İçine necis madde karışmış yağlı boya ve kan gibi lekeli kalabilen pislikler kullanılan su duru olarak akıncaya kadar yıkanır. Gözle görülemeyen pislikle kirlenmiş kumaş gibi şeylerin temiz kabın içinde üç defa yıkanıp her defasında iyice sıkılması gerekir. Keçe vb. sıkılması mümkün olmayan sergi ve kumaş türleri temiz kap içinde üç defa yıkanır, her defasında suyu süzülüp damlalar kesilinceye kadar bırakılırsa temizlenmiş sayılır. Günümüzde çamaşır makineleri gibi araçlarla ve dinen sakıncası olmayan temiz sıvı maddelerle bu tür temizlik daha iyi sağlanabilir. Toprak veya ağaçtan yapılmış kaplar pislendiği zaman üç defa yıkanıp kurutulduktan sonra temizlenmiş olur. Köpeğin yaladığı kap da üç defa yıkanmakla temizlenir. Pis su içinde kalarak şişmiş olan buğday, arpa, nohut, fasulye vb. şeyler temiz suda üç defa ıslatılır; su çekilip şişkinliği indiği zaman temizlenmiş sayılır. Gözle görülmeyen pisliğin beden veya elbisenin neresine bulaştığı unutulursa tercih edilen görüşe göre bedenin veya elbisenin bir tarafının yıkanmasıyla her tarafı temizlenmiş olur. Üzerinde pislik veya meni bulunan kimse bunun ne zaman bulaştığını bilemezse son abdest bozduğu veya son uyuduğu vakitten itibaren kılımış olduğu namazları yeniden kılar. Pislenmiş su borularının içinden akan suyun temiz aktığına kanaat getirilince borular temizlenmiş sayılır. 2. Suda kaynatmak suretiyle temizleme. İçine necâset karışan süt, pekmez, zeytinyağı ve bal gibi sıvı maddeler temiz su ile üç defa asıl kendi miktarı kalıncaya kadar kaynatılmakla temizlenmiş olur. 3. Ateşe sokarak temizleme. Pis çamurdan yapılan kap kacak, bardak vb. eşyalar ateşte pişirilip kendisinde pislik eseri kalmayınca temizlenmiş sayılır. Dinî usullere göre kesilmiş hayvanın kellesi ütülenmekle ve madenî eşya üzerindeki kan ateşte yakılmakla temizlenmiş kabul edilir. 4. Silmek suretiyle temizleme. Yaş veya kuru pislikle kirlenen çakı, bıçak, cam, tahta, düz mermer ve tepsi gibi şeyler temiz bez, sünger veya toprakla pisliğin eseri kalmayacak şekilde silinir

se temizlenmiş olur. 5. Ovalamak ve kazı-
makla temizleme. Ayakkabı, mest, potin,
bot ve çizme gibi pisliği emmeyen giye-
cekler, hayvan dışkı gibi görünür bir pis-
lik dokunduğu zaman su ile temizlenebi-
leceği gibi keskin bir şeyle kazımak veya
yere sürtmekle de temizlenir. İdrar gibi gö-
rünmeyen pislikler ise kazımak veya sürt-
mekle temizlenmez, bunların yıkanması
gerekir. Donmuş yağ vb. katı yiyecekler
pislik düştüğü zaman pisliğin düştüğü ye-
rin çevresiyle birlikte kazınıp atılmasıyla o
şey temizlenir. Hz. Peygamber katı yağa
düşüp ölen fare için, “Onu ve çevresini atın,
yağı da yiyin” demiştir (Buhârî, “Vuđû”,
67). 6. Kurutmak ve toprak serpmekle tem-
izleme. Yeryüzü ve yeryüzünde sabit olan
ot, ağaç, yere döşenmiş taş, tuğla ve kire-
mit gibi maddeler pis olunca güneş, rüz-
gâr ve ateşin etkisiyle kuruyup üzerlerin-
de pisliğin eseri kalmazsa bunlar temizlen-
miş sayılır ve üzerlerinde namaz kılınabi-
lir, ancak teyemmüm yapılamaz; çünkü
bu tür yerler temiz ise de temizleyici de-
ğildir. Fakat yerde sabit olmayıp koparılmış
veya çıkarılmış ot, taş, tuğla ve kire-
mit gibi şeyler pislik eseri gidinceye ka-
dar yıkamakla temiz olur; bunların kuru-
ması temizlenmeleri için yeterli değildir.
Pis olan bir yer, pislik eseri gidinceye ka-
dar üzerinden su akıtmak veya pisliğin ko-
kusu hissedilmeyecek şekilde temiz top-
rak serpmek suretiyle temizlenir. 7. Su-
yun akması, çekilmesi veya boşaltılması
yoluyla temizleme. İçine pislik düşmüş ve-
ya karışmış su, havuz yahut hamam kur-
nası temiz suyun gelip oradan akıp gitme-
siyle temizlenir; çünkü böyle bir su akar-
su hükmündedir. İçine necâset düşen ku-
yunun suyu zamanla çekilip kaybolunca
kuyu temizlenmiş sayılır; ancak necâset
eserinin bulunmaması gerekir. İçine pislik
düşen kuyu kural olarak suyunun tama-
men boşaltılmasıyla temiz olur. Bununla
birlikte kuyu bazı durumlarda içine düşen
pisliğin hacmine ve niteliğine göre belirli
miktarlarda su çıkarılmakla da temiz ha-
le gelir. 8. Yapı değişikliği yoluyla temizle-
me. Necis şeyin kimyasal yapısı değişirse
temiz hale gelir. Meselâ gübrenin yanıp
toprak, tezeğin yanıp kül olması, şarabın
sirkeye dönüşmesi ve pis zeytinyağının
sabun yapılması gibi. Ancak pis süt pey-
nir yapılmakla veya pis buğday öğütül-
mekle yahut bunun unundan ekmek ya-
pılmakla ya da pis susamın yağı çıkarıl-
makla bu maddeler temizlenmez. 9. Bo-
ğazlama yoluyla temizleme. Domuz dışın-
daki hayvanlar İslâmî usullere uygun bi-

çimde boğazlandığı zaman etleri ve deri-
leri temiz olur. Böyle bir deri üzerinde na-
maz kılınabilir. 10. Tabaklama yoluyla tem-
izleme. Domuz dışında meytenin derisi
tabaklanmakla temiz hale gelir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-‘Arab, “thr” md.; *et-Ta’rifât*, “tahâret”
md.; *Müsned*, I, 214, 237; Serahsî, *el-Mebsût*, I,
5, 10, 44, 90; Kâsânî, *Bedâ’i’*, I, 3-89; İbn Kudâ-
me, *el-Muğnî*, I, 50, 60, 86, 87, 291, 735, 737-
740; II, 350; Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-
İhtiyâr li-ta’lîl’l-Muhtâr* (nşr. Mahmûd Ebû Da-
kika), Beyrut 1395/1975, I, 7-37; İbnü'l-Hümâm,
Fethu'l-kadir (Bulak), I, 67, 75, 132, 133, 136,
137, 145, 147, 175; II, 244; Şemseddin er-Remlî,
Nihâyetü'l-muhtâc, Beyrut 1404/1984, I, 51,
61; Buhûti, *Keşşâfü'l-kınâf*, I, 24, 25-30, 40-42,
54, 184-187, 192-195; II, 118, 485; Kalyûbî, *Hâ-
şîye ‘alâ Şerhi Minhâcî'l-tâlibîn*, Beyrut, ts. (Dâ-
rû'l-fikr), I, 21, 22, 72, 75, 334; Muhammed b.
Ahmed ed-Desûkî, *Hâşîye ‘ale’ş-Şerhi’l-kebir*, Ka-
hire 1328 → Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), I, 41, 49, 53,
54, 56, 59, 60, 78; Tahtâvî, *Hâşîye ‘alâ Merâkı’l-
felâh*, Kahire 1389/1970, s. 13-136; Sâlih el-Ez-
herî, *Cevâhirü'l-iklîl*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma’rife), I,
5, 11, 37, 38, 68, 71; A. J. Wensinck, “Nâdjîs”, *El*,
III, 822; A. K. Reinhart, “Tahâra”, *EP* (İng.), X, 99;
“Tahâret”, *Mv.F.*, XXIX, 91-120; “Necâset”, a.e.,
XL, 73-117; M. Revvâs Kal’acî, *el-Mevsû’atü’l-
fıkhiyyetü’l-müessere*, Beyrut 1421/2000, II,
1865-1871; Mehmet Şener, “Necâset”, *İslâm’da
İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*
(ed. İbrahim Kâfi Dönmez), İstanbul 2006, III,
1535-1543; “Tahâret”, a.e., IV, 1903-1904.

 SALİM ÖGÜT

TAHÂVÎ

(الطحاوي)

Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed
b. Selâme el-Ezdî el-Hacri
el-Mısrî et-Tahâvî
(ö. 321/933)

Hanefî fakihî ve muhaddis.

10 Rebülevvel 239 (19 Ağustos 853) ta-
rihinde Mısır’ın güneyinde Aşağı Saîd böl-
gesinde Nil nehrinin batı yakasındaki Eş-
mûnîn’e bağlı Tahâ köyünde dünyaya gel-
di (İbn Asâkir, V, 368). İbn Hallikân, İbn Ke-
sîr, Bedreddin el-Aynî gibi birçok müellif
Sem’ânî’ye dayanarak doğum tarihini 229,
Saymerî ve Şirâzî 238, Makrîzî Rebülevvel
236 (Eylül 850) olarak verirse de biyografi
yazarlarının çoğunluğu, talebesi İbn Yûnus
aracılığıyla bizzat kendisinden gelen rivaye-
te göre 239 (853) yılında doğduğunu kay-
deder. Sem’ânî’nin eserinde (*el-Ensâb*, IV,
67; VIII, 218) 239 yılının zikredilmesi de
229 rivayetinin yanlış istinsahtan kaynak-
landığını göstermektedir. Hamevî’ye göre
Tahâ’ya nisbet edilmekle birlikte esasen
buralı değildir. Nil’in doğu yakasında Tah-

tût adlı bir köyden olduğu halde bu ad hoş
olmayan bir anlamı çağrıştırdığından ken-
disi bu köye nisbet edilmeyi istememiştir
(*Mu’cemü'l-büldân*, IV, 22). Mısır’ın fethin-
den sonra Yemen’den buraya gelip yerleşen
dedelerinin soyu Ezd kabilesinin bir
kolu olan Hacr’e dayanır. Dedesi ordu ku-
mandanlığı yapmış, babası şiir ve edebi-
yatla uğraşmıştır. Nitekim Tahâvî eserle-
rinde zikrettiği bazı beyitlerin tashihi ko-
nusunda babasının bilgisine başvurmakta-
dır (*Şerhu müşkîl’l-âşâr*, I, 259). Annesi
İmam Şâfiî’nin ilim meclisinde bulunmuş
ve Râfiî zekât konusunda ondan nakilde
bulunmuştur. İmam Şâfiî’nin önde gelen
Mısırlı talebelerinden Müzenî Tahâvî’nin da-
yısıdır.

Bir ilim muhitinde dünyaya gelen Ta-
hâvî ilk eğitimini Ebû Zekeriyâ Yahyâ b.
Muhammed b. Amrûs’tan aldı. Ardından
Halef b. Hişâm’ın kıraatini Mûsâ b. İsâ-
dan okudu; kendisinden bu kıraati Hişâm
b. Muhammed b. Kurre el-Mısrî rivayet
etti. Tahâvî’nin yetişmesinde ilk hadis ve
fıkıh derslerini aldığı dayısı Müzenî öne-
mlî rol oynadı. Müzenî’den İmam Şâfiî’nin
Kitâbü’s-Sünen’ini rivayet eden Tahâvî
başlangıçta Şâfiî iken yirmi yaşlarında Ha-
nefî mezhebine geçti. Mezhep değiştirme-
sinde, ders esnasında geçen ince bir me-
seleyi birkaç tekrara rağmen anlamama-
sı üzerine Müzenî’nin öfkelenip, “Senden
bir şey olmaz” demesinin veya onun sü-
rekli biçimde Ebû Hanîfe’nin kitaplarını in-
celediğini görmesinin etkili olduğu söyle-
nir. Müzenî’nin derslerini bırakan Tahâvî,
260 (874) yılında Mısır’a kadı olarak tayin
edilen Ebû Ca’fer Ahmed b. Ebû İmrân el-
Bağdâdî’nin derslerine yirmi yıl kadar de-
vam edip Hanefî mezhebini öğrendi. Mı-
sır Valisi Ahmed b. Tolun Tahâvî’yi, Dımaşk
Kadısı Ebû Hâzîm’in gönderdiği belgelerle
ilgili bir meseleyi bizzat kendisiyle gö-
rüşerek incelemesi için 268’de (881) Dı-
maşk’a gönderdi. Burada kaldığı süre içe-
risinde Ebû Hâzîm’den fıkıh ve hadis tah-
sil etti; ayrıca Gazze, Askalân, Taberiye ve
Kudüs’ü dolaşarak buralarda karşılaştığı âlim-
lerden faydalandı ve 269 (882-83) yılında
Mısır’a döndü. Mısır Kadısı Bekkâr b. Ku-
teybe’den fıkıh ve hadis dersleri aldı. Ta-
hâvî’nin fıkıh öğrendiği hocalarından İbn
Ebû İmrân, İbn Semâa ve Bişr b. Velîd el-
Kindî’nin; Bekkâr b. Kuteybe, İsâ b. Ebân
ve Hilâl b. Yahyâ’nın (Hilâlürre’y); Ebû Hâ-
zîm, Kâdî İsâ b. Ebân’ın; bunlar da Ebû Yû-
suf ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî’-
den birinin veya her ikisinin öğrencisidir.
Tahâvî’nin dönemin büyük Hanefî fakihî